

Wie het woordt *Schtonk* in een Duits-Nederlands woordenboek opzoekt, zal het niet vinden. Dat is ook geen wonder, want het is geen bestaand woord, maar een verzinsel van Charlie Chaplin.

In 1939 maakte Chaplin *The Great Dictator*. In deze film speelt Chaplin een dubbelrol: hij is afwisselend een joodse kleermaker en de dictator Adenoid Hynkel. Hynkel, die niet alleen sprekend op de kleermaker lijkt, maar ook op Hitler, spreekt in de film een fantasietaal, die de bioscoopbezoekers de indruk moet geven dat het Duits is. Wanneer Hynkel/Hitler zich opwindt, heeft hij het over *Schtonk*.

Schtonk is ook de titel van een Bavaria/WDR-film die in de maak is over de waarschijnlijk grootste (9 miljoen D-mark) *canard* uit de geschiedenis. Daarmee zijn de Duitsers dan weer net te laat: dezer dagen wordt in Groot-Brittannië door ITV de serie *Selling Hitler* uitgezonden, die dezelfde *Ente* tot onderwerp heeft.

Voor wie het zich allemaal niet meer precies herinnert: in 1983 was het Duitse blad *Stern* nog in een lange en moeizame concurrentieslag gewikkeld met het opinietijdschrift *Der Spiegel*. Met de aankondiging van de vondst en de daaropvolgende (gedeeltelijke) publikatie van de 'Hitler-dagboeken' leek *Stern* een belangrijke slag te hebben gewonnen.

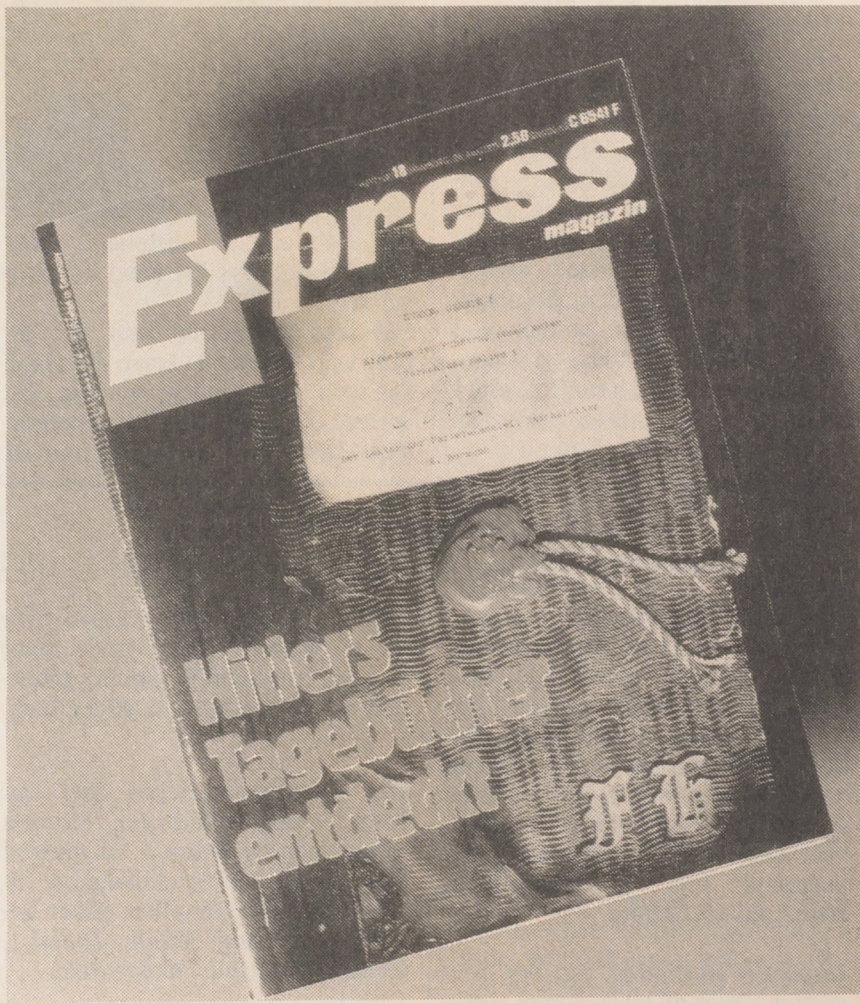
De poging van *Stern* de concurrentie voor te zijn, werd echter het begin van het einde. *Der Spiegel* uitte in het nummer dat in dezelfde week verscheen al twijfel aan de echtheid van de dagboeken. Verklaringen van specialisten wezen in die richting en ook de inhoud van de dagboeken riepen vragen op door feitelijke onjuistheden en 'Hitlers' uitlatingen over bij voorbeeld de Kristallnacht: „Wat dat niet allemaal kost, alleen al aan glas. Wat moet het buitenland daar niet van denken!”

Nauwelijks een week na de eerste publikatie wordt duidelijk dat *Der Spiegel* gelijk had. Het *Bundesinnenministerium* maakte bekend dat de dagboeken vervalst waren. De president van het *Bundesarchiv* sprak van een 'grotesk oberflächliche Fälschung': „Es ödet an, das Zeug zu lesen.” Wanneer men Kohl, op dat moment in de *Bundestag* aanwezig, het nieuws toefluistert, lacht de Kanzler en zegt: „Das ist ja ein Ding.” *Stern*-uitgever en -oprichter Henri Nannen lacht niet. Voor televisiecamera's zegt hij dat „we ons voor onze lezers moeten schamen”. Onofficieel drukt hij zich iets beeldender uit, wanneer hij zegt: „Jetzt ist die Kacke am dampfen.”

Met die uitdrukking zette hij ook de toon voor de richting die *Stern* daarna zou inslaan: tegenwoordig is het meer een sensatieblad dan een opinietijdschrift. *Stern* bleek

Vervalste Hitlerdagboeken onderwerp van tv-produkties

Hoofdrol voor een canard

Enmalige uitgave t.b.v. de Bavaria/WDR-film 'Schtonk': de krant Express met Stern-cover

de dagboeken op uiterst gebrekkige wijze op echtheid te hebben laten onderzoeken.

De hoofdrolspeler in het drama was de door de redactie 'speurhond' genoemde fotograaf/reporter Gerd Heidemann. Hij begon in 1951 als twintigjarige fotolabrant bij *Stern*, in 1955 was hij opgeklommen tot fotograaf. Voor zijn werk ontving Heidemann veel waardering, maar waarschijnlijk was dat niet genoeg: hij concentreerde zich steeds meer op 'recherche'-werkzaamheden. Zijn bijzondere belangstelling had de 'tenondergegangene wereld van het Derde Rijk', zoals hij het zelf noemde. Hij kocht van alles op, zoals in 1973 de *Carin II*, een jacht dat eens Göring toebehoorde, Hitlers dolk, maar ook dingen die niets met het nationaal-socialisme van doen hadden, zoals de onderbroek van Idi Amin.

Tussen 1981 en 1983 hield de *Stern*-speurhond zich vrijwel uitsluitend bezig met onderzoek naar

de Hitlerdagboeken en aanverwante zaken. Daarin had hij zich zo vastgebeten, dat hij zich uiteindelijk tegen de publikatie van het dagboekverhaal verzette. Hij vreesde dat de bronnen waaruit de dagboeken afkomstig waren, zouden opdrogen. Er zou immers nog veel meer moois aankomen: Hitlers boeken over respectievelijk De Vrouw, Frederik de Grote, Ludwig II van Beieren en niet te vergeten Hitlers opera *Wieland der Schmied*.

Spoedig na de publikatie in *Stern* werden Heidemann en Kujau, de maker van de dagboeken, gearresteerd. Na een lang proces werd Heidemann door het Oberlandesgericht Hamburg veroordeeld tot vier jaar en 8 maanden gevangenisstraf. Pogingen daar in hoger beroep en cassatie iets aan te veranderen, mislukten. Hem werd ten laste gelegd dat hij, van de 9,34 miljoen D-mark die hij voor de aankoop van de dagboeken had gekregen, zich 4,39 miljoen zelf had toegeëigend. Dat laatste heeft

hij nooit toegegeven. Het gerecht verweet hem ook bezetenheid van het onderwerp nationaal-socialisme — maar dat kon Heidemann natuurlijk moeilijk ontkennen.

Kujau kreeg vier jaar en zes maanden. Nog los van de vraag waar de 4,39 miljoen gebleven zijn, heeft de vervalser zeker garen bij de dagboeken-affaire gesponnen. Nog tijdens de voorlopige hechtenis deed hij goede zaken, onder meer met een in de gevangenis geschilderde 'Hitler', waarop Eva Braun halfnaakt afgebeeld was. Eenmaal op vrije voeten was hij korte tijd zelfs zo populair dat hij voor radio en tv optrad en zong over zijn avonturen met de 'Herr vom Stern'.

Op het toppunt van Kujaus roem herinnerden slachtoffers van het nazi-regime hem en andere Duitsers eraan dat het niet erg kies is te lachen over de dagboeken van een man die ervoor gezorgd heeft dat miljoenen in concentratiekampen omkwamen. In die mening waren ze voorgegaan door Charlie Chaplin, die na de oorlog verklaarde *The Great Dictator* nooit gemaakt te hebben, als hij van de verschrikkingen van de concentratiekampen had geweten.

Beide verfilmingen van het journalistieke drama laten zich weinig gelegen liggen aan Chaplins overwegingen. Dat is ook jammer omdat na het proces nieuwe feiten aan het licht zijn gekomen. Deze lijken erop te wijzen dat Heidemann dubbel slachtoffer is geworden van zijn eigen verzamelmannie. Behalve de nazi-devotionalia bezat de reporter zoveel documenten, dat justitie slechts een klein deel daarvan heeft kunnen doornemen. Juist de niet in het proces betrokken stukken lijken Heidemann echter gedeeltelijk te ontlasten, zo althans beweert Peter Ferdinand Koch in zijn boek *Der Fund*.

Koch meent dat Heidemann als 'katvanger' gebruikt is door hogergeplaatsten en dat de speurder niet de enige was bij Gruner & Jahr (de uitgever van *Stern*) met een 'Hitler-tic'. Zo schijnen uitgever Henri Nannen en auteur Jochen von Lang zeer geïnteresseerd geweest te zijn in de Carin II. Lang onthaalde oud-nazi's op het vroegere Göring-jacht, en Nannen vatte het plan op om van de aan boord gevoerde gesprekken met nazi's een boek samen te stellen. Titel: *Boordgesprekken*. Of het allemaal waar is of niet: ook dit boek lijkt zeer bruikbaar als basis voor nog een tv-film.

Er mag niet alleen gelachen worden, er moet gelachen worden is het parool van *Schtonk*- en *Kir Royal*-regisseur Dietl. Hij hoopt dat zijn landgenoten in het voorjaar van 1992 massaal de lachwekkendheid van Hitler en zijn verdeders zullen ontdekken — alle reserves van Chaplin ten spijt.